Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра соціології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Директор навчально-наукового інституту
соціології та медіакомунікацій
_____ Олена Мурадян
«26» серпня 2026 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Соціологія дитинства

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти - перший (бакалаврський)
галузь знань - 23 Соціальна робота
спеціальність - 231 Соціальна робота
освітня програма - «Менеджмент соціальної роботи»
вид дисципліни - за вибором
факультет - ННІ соціології та медіакомунікацій

2026 / 2027 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою ННІ соціології та медіакомунікацій “26” серпня 2026 року, протокол №6

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: (вказати авторів, їхні наукові ступені, вчені звання та посади)

Кутирьова Віра Ігорівна – кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології

Програма оновлена:
Філіппова Ольга Аркадіївна – кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології

Програму схвалено на засіданні кафедри соціології

Протокол від “26” серпня 2026 року №1

Завідувач кафедри соціології Ірина КУЗІНА

Програму погоджено з гарантом освітньої програми «Менеджмент соціальної роботи»

Гарант освітньої програми

«Менеджмент соціальної роботи» Ірина ЄВДОКИМОВА

Програму погоджено науково-методичною комісією ННІ соціології та медіакомунікацій

Протокол від “26” серпня 2026 року № 1

Голова науково-методичної комісії Юлія СОРОКА

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Соціологія дитинства» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів, спеціальності Соціальна робота

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни: дослідити актуальні проблеми дітей та підлітків, та заохотити студентів до дослідницької практики вивчення цих груп, що передбачає, з одного боку, аналіз специфічного дитячого та підліткового життєвого світу із власною субкультурою, а з іншого, дослідження процесів соціалізації, що розповсюджені у сучасному суспільстві, політики дитинства, що конструює сучасні ідентичності та практики дітей та підлітків.

Аналізуються основні методологічні особливості проведення соціологічних досліджень дітей та підлітків, визначаються ефективні інструменти збору та аналізу таких даних, розглядаються можливості безпосередньої участі дітей та підлітків у реалізації соціологічних досліджень, етичні проблеми взаємодії дослідника з цим групами. Особлива увага приділяється таким уразливим соціальним категоріям, як «нові діти війни» (діти, що постраждали в результаті війни в Україні), діти-сироти та інші категорії дітей «без дитинства».

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

- Дати огляд визначень феномену дитинства.
- Розглянути дитинство як предмет дослідження в соціальних науках.
- Проаналізувати соціальні теорії щодо вивчення дитинства
- Вивчити методи дослідження дітей та підлітків
- Простежити сучасні тенденції та основну проблематику дослідження дітей та підлітків
- Дослідити дитячу культуру як інтерпретативну репродукцію суспільства.
- Розглянути системи навчання та виховання у різних суспільствах та в різні історичні епохи.
- Дослідити дитячий фольклор та індустрію дитинства.

1.3. Кількість кредитів: 4

1.4. Загальна кількість годин: 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
	3-й
Семестр	
	6-й
Лекції	
	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
	4 год.
Лабораторні заняття	
Самостійна робота	
	110 год.
у тому числі індивідуальні завдання	
год.	

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна

ЗК1 - здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні
ЗК2 - здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя
ЗК4 - здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях
ЗК9 - здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями
ЗК10 - здатність генерувати нові ідеї (креативність)
ЗК15 - здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Фахові компетентності:
ФК 21. Здатність до оперування базовим понятійно категоріальним апаратом соціології
ФК 4. Здатність до аналізу соціально-психологічних явищ, процесів становлення, розвитку та соціалізації особистості, розвитку соціальної групи і громади.
ФК 21. Здатність до оперування базовим понятійно категоріальним апаратом соціології
ФК 22. Здатність збирати, аналізувати та узагальнювати соціальну інформацію з використанням соціологічних методів.
ФК 24. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна

ПРН 1. Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних завдань і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами .
ПРН 3. Ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід
ПРН 4. Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу соціальної проблеми .
ПРН 5. Теоретично аргументувати шляхи подолання проблем та складних життєвих обставин, обирати ефективні методи їх вирішення, передбачати наслідки .
ПРН 13. Відтворювати факти (дати, події, принципи й закономірності суспільного розвитку), встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, робити висновки, аргументувати свої думки.
ПРН 24 Розуміти історію розвитку соціології, її сучасні концепції та теорії, основні проблеми.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі повинні:
знати:

- специфіку теоретичного аналізу дітей та дитинства в соціальних науках;
- методи соціологічного дослідження дітей та підлітків та особливості їх застосування;
- системи навчання та виховання дітей у різних суспільствах та в різні історичні епохи;

- сучасні тенденції та основну проблематику досліджень дітей та підлітків;
- специфіку соціальної роботи із вразливими групами дітей та підлітків (діти війни, діти-сироти та інші), важкими дітьми та підлітками тощо;
- механізми забезпечення соціального захисту дітей та підлітків.

вміти:

- описувати і пояснювати основні тенденції сучасного дитинства та юнацтва;
- досліджувати дитячі субкультури та індустрію дитинства крізь призму соціології;
- аналізувати політики дитинства та «дитинство у політиці» як соціокультурні феномени;
- застосовувати соціологічні методи до аналізу актуальних феноменів дитинства;
- застосовувати отримані знання у соціальній роботі з особливими категоріями дітей та підлітків (діти війни, діти-сироти, важкі підлітки);
- розробляти рекомендації із соціального захисту дітей та підлітків.

1.8. Пререквізити: «Соціологія», «Загальна психологія», «Соціальна психологія».

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Теоретичні підходи до дослідження дитинства

Тема 1. Дитинство як предмет дослідження в соціальних науках. Соціальні теорії дитинства

Вік як об'єкт наукового дослідження. Поняття «онтогенез», «життєвий шлях», «життєвий цикл» в описах індивідуального розвитку. Психічний вік. Соціальний вік. Соціальний статус груп різного віку. Елементи вікового статусу: права та обов'язки, норми та вікові ролі, статусна символіка, образ життя, вікове бачення світу. Обряди переходу від одного віку до іншого (обряди ініціації). Поняття «покоління». Вікова періодизація в Україні.

Феномен дитинства та його дослідження у межах різних дисциплін. Дитинство як особливий період у розвитку людини. Історія дослідження дитинства. Особливості розвитку дитини та сприйняття дитинства у різні історичні епохи.

Дитинство як соціокультурний феномен. Дитинство як соціальний інститут. Межі дитинства як соціального явища. Особливості соціологічного підходу до вивчення дітей та дитинства Категоріальний апарат соціології дитинства. Проблема інституціоналізації соціології дитинства.

Тема 2. Сучасні тенденції та основна проблематика досліджень дітей та підлітків

Виникнення інтересу до аналізу дитинства як показник цінності періоду дитинства у житті людини.

Різні соціологічні перспективи вивчення дитинства. Дитинство як певна культурно-історична цінність (еволюціоністський підхід). Роботи Ф. Арієса, Ф. Боаса, М.Мід, Б.Маліновського, Е. Еріксона у розвитку даного підходу. Акцентуація соціокультурних аспектів у розвитку дитинства: роботи П. Брюхнера, М.Віннса, Н. Постмана, І.В.Бестужева-Лади, С.Н.Іконнікової, І.С.Кона, Е.А.Куруленко, С.Н.Щеглової.
Дитинство як частина соціальної структури суспільства. Аналіз дитинства в роботах Е.Болдінга, Дж. Гарбарино, К.Девіса, Дж.Квортруп, С.Фріса, Т.Парсонса.
Теоретичній підходи до вивчення соціалізації. Детерміністська модель: функціоналістська та репродуктивна концепції. Конструктивістська модель. Теорія інтерпретативного відтворення суспільства У.Корсаро. Поняття «інтрепретативного привласнення суспільства дітьми».

Сучасні феномени дитинства. «Емансипація» дитинства», «індивідуалізація дитинства», «стандартизація та дестандартизація дитинства», феномен «зникнення дитинства».

Тема 3. Методи дослідження дітей та підлітків

Дослідження дітей та дослідження з дітьми. Загальна характеристика методів антропологічного, етнографічного, психологічного дослідження дитинства та дітей. Методологічні та методичні принципи соціологічного аналізу дитинства. Макро- та мікрорівні аналізу дитинства. Використання лонгітюдних, панельних та когортних прикладних досліджень. Межі використання спостереження, інтерв'ю, анкетування дітей.

М'які методики дослідження у галузі дитинства: гра-інтерв'ю, малюнкові та графічні анкети, анкети-комікси, твори.

Етичні принципи проведення досліджень дітей. Сучасні тенденції та основна проблематика дослідження дитинства та дітей.

Тема 4. Дитяча культура як інтерпретативна репродукція суспільства

Поняття «дитяча культура», «індустрія дитинства». Дитяча культура як інтерпретативне відтворення суспільства. Евристичний потенціал теорії У. Корсаро щодо вивчення дитинства та дитячої культури.

Діти як активні та креативні агенти, що створюють свою культуру. Емпіричні дослідження дитячої популярної культури Цифрове покоління візуалів та сучасні технології спілкування дітей.

Поняття фольклору та дитячого фольклору. Дитячий гумор. Феномен дитячого анекдоту.

Аналіз дитячого простору (кімнат, майданчиків, відеоблогів).

Розділ 2. Сучасні дослідження дитинства

Тема 5. Системи навчання та виховання дітей у різних суспільствах та в різні історичні епохи

Системи навчання та виховання у різних суспільствах як механізм відтворення суспільства. Цінності системи навчання та виховання у різних суспільствах.

Робота М. Мід: «Як дорослішають на Самоа». Концепція трьох культур М. Мід.

Різні соціальні системи та ідеології як умови конструювання та існування дитинства.

Аналіз роботи Ю. Бронфербреннер: «Два світи дитинства. Діти у СРСР та США»

Два підходи до соціалізації: структурно-функціональна традиція та новий гуманізм.

Основні механізми виховання у традиційному та сучасному суспільстві: порівняльний аналіз.

Стилі сімейного виховання (за Ш. Канг). Відповідальне батьківство та інтенсивне батьківство як актуальні феномени сучасності.

Системи дитячого виховання у різних країнах світу: аналіз міжнародного досвіду.

Дошкільне та шкільне виховання у контексті компетентісного підходу.

Тема 6. Діти поколінь X Y Z, Z-A: ціннісно-порівняльний аналіз

Теорія поколінь Н. Хоува і У. Штрауса. Цикли поколінної динаміки та економічних циклів розвитку держави. Американський та пострадянський досвіди застосування теорії поколінь до аналізу міжпоколінної динаміки: порівняльний аналіз. Особливості світогляду та поколінні цінності як результат засвоєння у дитинстві базових цінностей. Останні п'ять поколінь: «Мовчазне покоління» (1923-1943). «Бебі-бумери» (1943-1963). «Покоління X» (1963-1986), Покоління Y (1986-2003), Покоління Z (2003-2024).

Новітнє покоління Alpha (Z-A) - діти нової дитячої інтернет-культури. Творці нових типів контенту (пранки, челленджи, анпакинги, DIY, сіткоми і стрими).

Тема 7. Дитяча праця: культурні, соціальні, правові аспекти

Дитяча праця як специфічне соціально-економічне явище, викликане дією різноманітних чинників, що передусім залежать від рівня економічного розвитку країни, в якій проживає дитина, обсягу державного забезпечення освіти дітей, соціально-культурних поглядів на роль дитини в суспільстві. Специфіка дитячої праці в Україні (як збереження давньої традиції використання дитячої праці (як однієї з форм ручної некваліфікованої праці) в сільському господарстві, домінування культурних установок щодо корисного виховного характеру праці (в тому числі безоплатної, т.з. «суспільно корисної») для розвитку особистості, що склалися ще в радянський період; зниження доступності якісної освіти для дітей і послаблення державного контролю за відвідуванням дітьми навчальних закладів та рівнем їх успішності; скорочення можливостей для організації доступного дитячого дозвілля у позашкільний час; поширення дитячої безпритульності; збереження кризових явищ в економіці, зниження рівня життя і поширення бідності; послаблення державного контролю за дотриманням трудового законодавства і соціальних прав (в тому числі трудових) неповнолітніх.

Аналіз результатів досліджень дитячої праці. Причини дитячої праці та сфери спрямування отриманих коштів. Сфери і місця прикладання дитячої праці. Визначальні чинники оплати дитячої праці і її розмір. Інтенсивність дитячої праці. Особливості зайнятості представників соціально вразливих груп

Система протидії економічній експлуатації дітей, що включає в себе заходи попередження і профілактики, заходи прямого втручання та реабілітаційно-інтеграційні дії.

Тема 8. Діти без дитинства: хто вони

Теоретичні передумови дослідження дітей без дитинства. Робота М. Вінн «Діти без дитинства »(Нью-Йорк, 1983 рік.) Розмивання меж між дитинством та дорослістю. Зміна «ери опіки» «ерою підготовки» до дорослого життя у складному, погано контрольованому світі.

Феномен «дитини-монстра» як породження суспільних страхів за участі медійних технологій.

Причини падіння авторитету дорослих у сучасному світі та встановлення «нової рівності». Новий реалізм у дитячій літературі та література «прориву». Феномен «кінця дитячої гри».

Феномен «іншого дитинства». Діти-сироти. Діти з особливостями розвитку. Діти-правопорушники. Моделі психологічної та соціальної реабілітації дітей з несприятливими варіантами розвитку.

Діти війни**:** теоретичний та емпіричний виміри дослідження**.** Війна і проблеми формування нового покоління. Діти вимушених переселенців: основні проблеми та шляхи вирішення. Діти на тимчасово окупованій території: безпека дітей у зоні військових дій.

Історична ретроспектива дитинства в епоху війни. Модель радянського дитинства 1940-1950 рр.. Дитинство у радянській провінції в контексті проблем післявоєнного десятиріччя. Образи післявоєнного дитинства крізь призму матеріалів особистого походження й усних історій «дітей війни». «Діти подвір'я»: пошуки ідентичності міських дітей та підлітків післявоєнних років.

Тема 9. Дитячі/підліткові девіації: соціологічний аналіз

Поняття та типологія девіантної поведінки. Детермінація девіантної поведінки. Психобіологічні та індивідуально-психологічні чинники поведінкових девіацій

неповнолітніх. Важковиховуваність та важконаучуваність як чинники виникнення відхилень у поведінці.

Сім'я як соціально-педагогічний чинник девіантної поведінки. Школа як соціально-педагогічний чинник девіантної поведінки. Суспільні та середовищні чинники девіантної поведінки. Групи однолітків як чинник девіантної поведінки.

Особливості та профілактика основних видів девіантної поведінки неповнолітнього. Агресивна поведінка. Суїцидальна поведінка (аутоагресія). Делінквентна поведінка. Адиктивна (залежна) поведінка (хімічні адикції, віртуальні адикції, фізіологічні адикції та девіації). Надцінні психологічні захоплення.

Загальні основи профілактики девіантної поведінки. Діагностика девіантної поведінки як умова її профілактики.

Тема 10. Дитинство крізь призму медіа та медіа у дитячому світі

Основні медіактивності дітей. Вивчення особливостей медіаспоживання дітей до 12 років залежно від часу, типу пристрою, контентних преференцій тощо.

Оцінка ризику і розвиваючого потенціалу використання мобільних ігор для розвитку дитини. Віртуальні ігри: де, коли і в які ігри грають діти. Аналіз батьківської позиції відносно медіаповедінки і медіауподобань дітей. Батьківський контроль ігор. Розвиваюча функція мобільних і комп'ютерних ігор.

Вивчення споживацької поведінки дітей, ставлення дітей та батьків до ліцензійних товарів.

Типи достовірних даних , що використовуються для вивчення медіа поведінки в дитячій аудиторії. Тренди дитячої медіаповедінки. Медіадозвілля та екранний час у дітей

Цифрове покоління візуалів та сучасні технології спілкування дітей з батьками та однолітками.

Дистанційна освіта та сучасні діти: ризики та можливості.

Тема 11. Соціальний захист дитинства: основні напрямки та методи

«Соціальний захист дитини», «правовий захист», «охорона прав дитини» - співвідношення понять. Основні ознаки соціального захисту сім'ї: 1) системний характер; 2) комплексний характер; 3) реалізація за допомогою економічних, правових, фінансових, організаційних заходів; 4) чітко визначена мета – забезпечення добробуту й матеріального, психологічного, фізичного благополуччя сімей з дітьми, багатодітних, неповних і малозабезпечених сімей, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, інвалідів з дитинства та дітей-інвалідів; 5) реалізується уповноваженими на те державними органами, установами, соціальними службами, організаціями тощо; 6) в основі соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства лежить система ризиків: малозабезпеченість, сирітство, інвалідність, багатодітність, тощо; 7) найбільш поширеними видами соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства є допомоги, соціальні послуги, соціальні пільги.

«Соціальний захист» і «соціальна захищеність» - співвідношення понять. Соціальна захищеність як критерій ефективності заходів з соціального захисту дитинства. Об'єктивні та суб'єктивні індикатори соціальної захищеності дітей.

Права людини та права дитини. Міжнародні та національні документи, що регулюють правовий стан дитини.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин			
	денна форма		заочна форма	
	усього	у тому числі	усього	у тому числі

		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Теоретичні підходи до дослідження дитинства												
Тема 1. Дитинство як предмет дослідження в соціальних науках. Соціальні теорії дитинства.								1	0.5			15
Тема 2. Сучасні тенденції та основна проблематика досліджень дітей та підлітків.								0.5	0.5			6
Тема 3. Методи дослідження дітей та підлітків.								0.5	0.5			6
Тема 4. Дитяча культура як інтерпретативна репродукція суспільства.								0.5	0.5			6
Розділ 2. Сучасні дослідження дитинства												
Тема 5. Системи навчання та виховання дітей у різних суспільствах та в різні історичні епохи.								0.5	0.5			15
Тема 6. Діти поколінь X Y Z, Z-A: ціннісно-порівняльний аналіз								0.5				15
Тема 7. Дитяча праця: культурні, соціальні, правові аспекти.								0.5	0.5			6
Тема 8. Діти без дитинства: хто вони.								0.5	0.5			6
Тема 9. Дитячі/підліткові девіації: соціологічний аналіз								0.5	0.5			6
Тема 10. Дитинство крізь призму медіа та медіа у дитячому світі								0.5				14
Тема 11. Соціальний захист дитинства: основні напрямки та методи								0.5				15
Усього годин								6	4			110

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин (денне)	Кількість годин (заоч)
1	Тема 1. Дитинство як предмет дослідження в соціальних науках. Соціальні теорії дитинства		0.5
2	Тема 2. Сучасні тенденції та основна проблематика досліджень дітей та підлітків		0.5
3	Тема 3. Методи дослідження дітей та підлітків		0.5
4	Тема 4. Дитячий фольклор та індустрія дитинства як соціокультурні феномени		0.5
5	Тема 5. Системи навчання та виховання дітей у різних суспільствах та в різні історичні епохи		0.5
6	Тема 6. Ціннісно-порівняльний аналіз різних поколінь дітей		
7	Тема 7. Дитяча праця: культурні, соціальні, правові аспекти		0.5
8	Тема 8. Діти і війна: теоретичний та емпіричний виміри дослідження		0.5
9	Тема 9. Дитячі/підліткові девіації: соціологічний аналіз		0.5
10	Тема 10. Дитинство крізь призму медіа та медіа у дитячому світі		
11	Тема 11. Соціальний захист дитинства: основні напрямки та методи		
	Разом		4

5. Завдання для самостійної робота

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Робота з літературою	60
2	Підготовка та написання контрольної роботи **Варіант № 1** 1. Предмет, об’єкт і основні завдання соціології дитинства. 2. Дитинство як соціальний конструкт: сутність і основні характеристики. 3. Практичне завдання. Поясніть на прикладах, як уявлення суспільства про дитинство змінювалися в різні історичні періоди. **Варіант № 2** 4. Виникнення та становлення соціології дитинства як окремого напряму соціологічного знання. 5. Основні положення нового соціологічного підходу до дитинства.	20

	6. Практичне завдання. Порівняйте підхід до дитини як об’єкта соціалізації та підхід до дитини як активного суб’єкта соціального життя. **Варіант № 3** 7. Основні теоретичні підходи до вивчення дитинства в соціології. 8. Внесок Філіпа Ар’єса та Вільяма Корсаро в дослідження дитинства. 9. Практичне завдання. Оберіть одну теорію соціології дитинства та покажіть, як її можна застосувати для аналізу сучасного шкільного середовища. **Варіант № 4** 10. Дитинство як соціальний інститут: структура, функції та особливості. 11. Соціальні норми, цінності та очікування щодо дітей. 12. Практичне завдання. Проаналізуйте, як суспільні очікування щодо «правильної» поведінки дитини впливають на її повсякденне життя. **Варіант № 5** 13. Соціалізація дитини: сутність, основні етапи та механізми. 14. Сім’я як первинний агент соціалізації. 15. Практичне завдання. Розгляньте ситуацію, у якій батьки та школа висувають до дитини суперечливі вимоги. Які соціологічні поняття допоможуть пояснити цю ситуацію? **Варіант № 6** 16. Школа як інститут соціалізації та відтворення соціальних норм. 17. Прихований навчальний план і його роль у формуванні соціального досвіду дітей. 18. Практичне завдання. Наведіть приклади того, як шкільні правила, оцінювання та взаємодія з учителями можуть відтворювати соціальну нерівність. **Варіант № 7** 19. Дитяча субкультура: поняття, основні характеристики та функції. 20. Роль груп однолітків у формуванні дитячої ідентичності. 21. Практичне завдання. Проаналізуйте приклад дитячої субкультури та поясніть, як вона впливає на стосунки дітей із дорослими. **Варіант № 8** 22. Дитина як соціальний актор: поняття дитячої суб’єктності. 23. Дитяча автономія та межі батьківського й інституційного контролю.	

	24. Практичне завдання. Чи повинні діти брати участь у прийнятті рішень, які стосуються їхнього життя? Обґрунтуйте відповідь із позицій соціології дитинства. **Варіант № 9** 25. Конвенція ООН про права дитини та її значення для сучасного розуміння дитинства. 26. Право дитини на участь у прийнятті рішень і висловлення власної думки. 27. Практичне завдання. Запропонуйте механізми залучення дітей до ухвалення рішень у школі або територіальній громаді. **Варіант № 10** 28. Соціальна нерівність у дитинстві: основні форми та механізми відтворення. 29. Вплив соціально-економічного становища сім'ї на життєві шанси дітей. 30. Практичне завдання. Поясніть, чому діти з різних соціальних груп можуть мати неоднакові освітні можливості, навіть якщо навчаються в одній школі.	
3	Підготовка підсумкового дослідницького проєкту та його презентація *Тематика індивідуальних дослідницьких проєктів* **Блок 1. Дитинство як соціальний феномен** 1. Дитинство як соціальний конструкт: уявлення про дитину в сучасному українському суспільстві. 2. Трансформація уявлень про дитинство: від традиційного суспільства до цифрової епохи. 3. Дитина як об'єкт соціалізації та активний суб'єкт соціального життя. 4. Соціальні уявлення дорослих про «нормальне» та «ідеальне» дитинство. 5. Як змінюються межі дитинства в сучасному суспільстві: соціологічний аналіз. **Блок 2. Сім'я та соціалізація** 6. Роль сім'ї у формуванні соціальних цінностей дітей. 7. Батьківські стилі виховання та дитяча автономія. 8. Як діти й батьки домовляються про правила та межі самостійності? 9. Вплив структури сім'ї на соціальний досвід дитини. 10. Міжпоколінна комунікація: як діти та дорослі розуміють одне одного. **Блок 3. Школа, однолітки та дитячі спільноти** 11. Школа як простір соціалізації та відтворення соціальних норм. 12. Прихований навчальний план: неформальні правила шкільного життя. 13. Дружба та соціальні зв'язки в дитячих колективах. 14. Дитячі субкультури та їхній вплив на формування ідентичності.	30

	15. Шкільне самоврядування як форма дитячої участі. 16. Булінг у шкільному середовищі: соціальні механізми та групова динаміка. 17. Соціальні чинники формування відчуття належності до шкільної спільноти. **Блок 4. Дитинство та соціальна нерівність** 18. Дитяча бідність і нерівність життєвих можливостей. 19. Вплив соціального походження на освітні очікування та плани дітей. 20. Гендерні стереотипи в дитинстві: роль сім'ї, школи та медіа. 21. Соціальне виключення дітей із вразливих груп. 22. Інклюзія дітей з інвалідністю: бар'єри та можливості соціальної участі. 23. Відмінності дитячого досвіду в міському та сільському середовищах. **Блок 5. Цифрове дитинство та медіа** 24. Соціальні мережі як простір соціалізації сучасних дітей. 25. Цифрова нерівність серед дітей: доступ до технологій та можливості їх використання. 26. Вплив блогерів і цифрових авторитетів на цінності та поведінку дітей. 27. Дитяча ідентичність у цифровому середовищі. 28. Онлайн-спілкування та трансформація дружби в дитячому віці. 29. Уявлення дітей про приватність і цифрову безпеку. **Блок 6. Права дитини, автономія та участь** 30. Дитяча суб'єктність: чи мають діти реальний вплив на рішення дорослих? 31. Право дитини на власну думку в сім'ї та школі. 32. Участь дітей у прийнятті рішень на рівні громади. 33. Напруга між захистом дитини та визнанням її автономії. 34. Як дорослі сприймають компетентність дітей у питаннях, що стосуються їхнього життя? **7. Дитинство в умовах війни, міграції та суспільних змін** 35. Повсякденне життя дітей в умовах війни: соціологічний аналіз. 36. Вимушене переміщення та адаптація дітей до нового соціального середовища. 37. Школа як простір інтеграції дітей із досвідом вимушеної міграції. 38. Дитинство та колективна пам'ять: як діти засвоюють уявлення про історичне минуле. 39. Досвід дитинства в умовах розділеної сім'ї через трудову міграцію. 40. Соціальні уявлення дітей про майбутнє в умовах суспільної невизначеності.	
	Разом	110

6. Індивідуальні завдання

не передбачено

7. Методи навчання

Види навчальної діяльності (змішане навчання)

Лекції					
	Класифікація	**Попередня підготовка**	**Подача нової інформації**	**Тренування**	**Зворотній зв'язок**
Тема 1. Дитин-ство як предмет дослідження в соціальних науках. Соціальні теорії дитинства.	Вступна	Ознайомлення з курсом, знання термінології	Презентація	Питання для самоперевірки; Робота з кейсами; Пошук відповідей на питання	Запитання; Обговорення навчального матеріалу
Тема 2. Сучасні тенденції та основна проблематика досліджень дітей та підлітків.	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Презентація; відеоконфе-ренція	Питання для самоперевірки; Робота в малих групах; Пошук відповідей на питання	Запитання; Обговорення навчального матеріалу
Тема 3. Методи дослідження дітей та підлітків.	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Презентація; Тексти; відеоконфе-ренція	Питання для самоперевірки; Робота в малих групах; Робота з законодавчими документами; Пошук відпові-дей на питання	Запитання; Обговорення навчального матеріалу
Тема 4. Дитяча культура як інтерпретатив на репродукція суспільства.	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Презентація; Ознайомлення з результатами досліджень; відеоконфе-ренція	Питання для самоперевірки; Робота в малих групах; Пошук відповідей на питання	Запитання; Обговорення навчального матеріалу
Тема 5. Системи навчання та виховання дітей у різних суспільствах та в різні історичні епохи.	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Презентація; Тексти освітніх програм для дітей; відеоконфе-ренція	Питання для самоперевірки; Робота в малих групах; Робота з законодавчими документами; Пошук відповідей на питання	Запитання; Обговорення навчального матеріалу
Тема 6. Діти поколінь X Y Z, Z-A: ціннісно-порів няльний аналіз.	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Презентація; Ознайомлення з результатами досліджень; відеоконфе-ренція	Питання для самоперевірки; Робота в малих групах; Пошук відповідей на питання	Запитання; Обговорення навчального матеріалу
Тема 7 Дитяча праця: культурні, соціальні,	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології,	Презентація; відеоконфе-ренція	Питання для самоперевірки; Робота в малих групах;	Запитання; Обговорення навчального матеріалу

правові аспекти.		необхідної для роботи з темою		Робота з законодавчими документами; Пошук відповідей на питання	

Тема 8. Діти без дитинства: хто вони.	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Презентація; Тексти ЗМІ; Результати досліджень відеоконфе-ренція	Питання для самоперевірки; Робота в малих групах; Пошук відповідей на питання	Запитання; Обговорення навчального матеріалу
Тема 9. Дитячі/підліткові девіації: соціологічний аналіз.	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Презентація; Тексти ЗМІ; Результати досліджень; відеоконфе-ренція	Питання для самоперевірки; Робота в малих групах; Пошук відповідей на питання	Запитання; Обговорення навчального матеріалу
Тема 10. Дитинство крізь призму медіа та медіа у дитячому світі.	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Презентація; Тексти ЗМІ; Контент дитячих ютуб-каналів та телепередач; відеоконфе-ренція	Питання для самоперевірки; Робота в малих групах; Пошук відповідей на питання	Запитання; Обговорення навчального матеріалу
Тема 11. Соціальний захист дитинства: основні напрямки та методи.	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Презентація; Тексти ЗМІ; Результати досліджень; відеоконфе-ренція	Питання для самоперевірки; Робота в малих групах; Пошук відповідей на питання	Запитання; Обговорення навчального матеріалу

8. Методи контролю

Форми контролю:

− Поточний контроль: виконання контрольної роботи та дослідницького проєкту, робота на семінарах.

− Підсумковий контроль складається із трьох компонентів:

1) Підсумки поточного контролю

2) Підсумки письмової залікової роботи.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання					Екзамен (залікова робота)	Сума
Розділ 1	Розділ 2	Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом		
Т1-Т5	Т6-Т11	20		60	40	100
20	20					

Для допуску до складання підсумкового контролю (заліку) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 15 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи.

Критерії оцінювання навчальних досягнень

1. Робота на заняттях

Не зважаючи на те, що курс замислений як лекційний, лекції відбуваються у форматі дискусій, тож заохочується активна участь студентів у обговоренні питань, підготовка доповідей на тематику, яка зацікавила.

2. Самостійна робота – підготовка контрольної роботи та дослідницького проєкту

Максимальна оцінка за роботу протягом семестру – 60 балів.

Критерії оцінювання: знання рекомендованої основної та додаткової літератури, активна участь в обговоренні питань по темі заняття, логічність та аргументованість в обґрунтуванні власної точки зору, участь у підготовці та обговоренні доповідей.

3. Письмовий залік складається з питань теоретичного та практичного характеру.

Максимальна оцінка – 40 балів.

Критерії оцінювання: відповідність завданню, коректність використання концептів та положень курсу, грамотність, логічність, структурованість викладу, самостійність та оригінальність, аргументованість тверджень, повнота викладеної інформації.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100		зараховано
70-89		
50-69		
0-49		не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Filippova, O. (2019). Sociology of Childhood: Theoretical and Methodological Approaches and Discussions in Western Sociology. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Серія Соціологія, (999), 42–47. https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/13916
2. Filippova O. (2006). From Soviet to Independent Ukraine: How Childhood Responds to Society? Toward a Children's Culture as an Interpretative Reproduction. In: History, Language and Society in the Borderlands of Europe: The Case of Ukraine and Belarus. B. Törnquist-Plewa ed. Pp.141-159
3. Filippova O. (2009). Politics Of Identity Through School Primers: Discursive Construction of Legitimate Image of State, Nation and Society in Soviet and Independent Ukraine. Anthropology of East Europe Review. Volume 27, No. 1, pp.29-36
4. Саніна, Т. (2023). Інституціоналізація соціології дитинства як окремої галузі: міжнародний досвід та Україна. Наукові записки НаУКМА. Соціологія, 6, 16–30. https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f8233b19-ffec-40f6-b3da-4fdbac98889e/content Саніна, Т. (2022). Особливості дитячого дозвілля та дружби в період пандемії COVID-19 в Україні. Наукові записки НаУКМА. Соціологія, 5, 85–93.
5. Клименко, О., Сальнікова, С., Дембіцький, С. (2024). Соціальна травма vs несприятливий досвід дитинства українських дітей вимушених мігрантів. Соціологічні студії.
6. Квас, О., Подоляк, М. (2022). Поняття дитини та дитинства в українській освітній традиції. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна, 36.
7. Nagorniak, K. (2020). Generation X, Y and Z values in Ukraine. Ukrainian Society, 2(73), 110–122. https://doi.org/10.15407/socium2020.02.110
8. Конвенція ООН про права дитини (1989). Український переклад.
9. Corsaro, W. A. (2018). The Sociology of Childhood (5th ed.). SAGE Publications.
10. James, A., & Prout, A. (Eds.). (2015). Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood (Classic ed.). Routledge.

Допоміжна література

1. James, A., Jenks, C., & Prout, A. (1998). Theorizing Childhood. Polity Press
2. Mayall, B. (2002). Towards a Sociology for Childhood: Thinking from Children's Lives. Open University Press.
3. Qvortrup, J., Corsaro, W. A., & Honig, M.-S. (Eds.). (2009). The Palgrave Handbook of Childhood Studies. Palgrave Macmillan.
4. Qvortrup, J. (Ed.). (2005). Studies in Modern Childhood: Society, Agency, Culture. Palgrave Macmillan.
5. Leonard, M. (2015). The Sociology of Children, Childhood and Generation. SAGE Publications. —
6. Prout, A. (2005). The Future of Childhood: Towards the Interdisciplinary Study of Children. RoutledgeFalmer.
7. James, A., & James, A. (2008). Key Concepts in Childhood Studies. SAGE Publications.
8. Christensen, P., & James, A. (Eds.). (2000). Research with Children: Perspectives and Practices. Falmer Press.
9. Alderson, P. (2008). Young Children's Rights: Exploring Beliefs, Principles and Practice. Jessica Kingsley Publishers.

10. Spyrou, S., Rosen, R., & Cook, D. T. (Eds.). (2019). Reimagining Childhood Studies. Bloomsbury Academic.
11. Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей: Прийнята на Всесвіт. зустрічі на найвищому рівні в інтересах дітей, яка відбулася в Організації Об'єднаних Націй у м. Нью-Йорку 30 верес. 1990 року. Дитячий садок. 1999. № 20.
12. ДІТИ І ВІЙНА В УКРАЇНІ: про становище дітей із сімейних форм виховання та інституційних закладів. КИЇВ – 2022.
13. Діти та війна: навчання технік зцілення. Для дітей віком від 8 до 18 років / П. Сміт, А. Дирегров, В. Юле. – Львів, Галицька Видавнича Спілка, 2022. – 108с.
14. Звіт про результати першого циклу загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти» 2018 р. Частина V. Булінг у початковій школі / Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2019. 50 с.
15. Звіт про результати першого циклу загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти» 2018 р. Частина V. Булінг у початковій школі / Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2019. 50 с.
16. Сердюк І. Маленький дорослий: дитина й дитинство в Гетьманщині XVIII ст. Київ : К.І.С., 2018. 456 с.
17. Сіткар В. І. Дитяча субкультура в сучасному українському соціумі: соціально-психологічний аспект. *Психологічний часопис*. 2016. № 2 (4). С.132-151.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

Добірка основних прав дітей. URL: https://centraljust.gov.ua/news/info/dobirka-osnovnih-prav-ditey-v-ukraini

Інститут демографії і соціальних досліджень НАН України: http://www.idss.org.ua